

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 17 – 1/2010.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_10/ajankoht_saarikoski_1_10.pdf]

AJANKOHTAISTA

INSTANT-KENTTÄRETKEI SÄÄKSMÄEN RITVALAN KYLÄÄN 25.7.2009

Helena Saarikoski

Heleänä heinäkuun lauantaiaamuna 2009 herään Sääksmäen Pappilanniemessä, seurakunnan kurssikeskuksessa, jossa meneillään on Valkeakosken Hakan junnujen urheilurippikoulu. Syön aamiaista päätalon ruokasalissa rippikoululaisten joukossa, isoisten ja vetäjien lisäksi ainoana aikuisena paikalla. En osallistu ruokarukouksiin, mutta minua naurattaa yhden rippilapsen, pitkänhuiskean valkotukkaisen pojan t-paidan teksti: ”*Mamma betalar*”. Niin tässäkin.

Olen majoittunut tänne edellisenä päivänä osallistuakseni Työväen musiikkitapahtumaan Valkeakoskella, Sääksmäen entisessä myllykylässä ja nykyisen teollisen ajan pääkaupungissa. Musiikkijuhlien jälkeen Helsingin yöbussi olisi vienyt Valkeakoskelta suoraan Hämeenlinnan kautta kotiin, mutta olen jäänyt bussista Sääksmäelle viipymään vielä yhdeksi päiväksi. Kun nyt paikalle osuin, haluan käydä Ritvalassa, Suomen jos ei ehkä kaikkein vanhimman niin ainakin perinteentutkijoiden piirissä kuuluisimman paikallisjuhlan kylässä. Ei ole helluntai, mutta eipä ole ollut juhlan aika useinkaan, kun kunnianarvoiset edeltäjäni, helkajuhlaa tutkineet kansanuskon- ja kansanrunouden tutkijat, ovat paikalle sattuneet, jos ovat sattuneet milloinkaan. 1880-luvun alussa helan huutamisen innostus Ritvalan tyttöjen parissa hiipui, eikä kansakoulunopettajan toimesta vuonna 1904 uudelleen aloitettu juhla kiinnostanut havaintokohteena meneitä perinteen alkuperien tutkijoita.

RITVALAAN

Kartasta katsoen Ritvalan kylä oli aivan lähellä, kirkon jälkeen jatketaan vain oikealle kaartuvaa tietä pitkin vähän matkaa ja se on siinä. Kävelen Pappilanniemestä ensin Tampereen–Hämeenlinnan maantielle ja siltä takaisin Sääksmäen seurakunnan maille, Huittulantielle, joka vie pappilaan oikealla ja kirkolle vasemmalla. Matkaa kertyi pari kilometriä kuumenevassa aamupäivässä, keskiaikaisen näköinen kivikirkko on visusti lukossa, enkä edes löydä kirkkopihasta viitan osoittamaa kotiseutumuseota. Katsastan kuitenkin hautausmaan kirkon ympärillä. Pitäjän suuren pojan nimi ei jää epäselväksi, akateemikko Eino Jutikkala on saanut sijansa suorastaan massiivisen kiiltävänmustan paaden alla paraatipaikalla kirkon edustalla.

Tienristeys kirkon jälkeen viittoo kahtaalle. Rapolanharjun muinaislinna olisi vieressä, siltä näyttää, mutta Ritvalaan on kävelijää tässä vaiheessa jokseenkin masentavat viisi kilometriä. Laskeskelen, että jos lähden jonnekin harjulle nyt kiipeämään, Ritvala jää näkemättä. Muistutan mieleeni kunnianarvoisia edeltäjiäni, jotka ovat varmaan kulkeneet tätä samaakin tietä. Varmistelen vesipulloa repussa, huivia suojaksi jo korkealta auringolta. Kyllähän kävelen, ei tässä muutakaan.

Kulkijoista tyhjä Huittulantie, vasemmalla harjunjuuria ja niiden lomassa kylän taloja, oikealla peltoaukeaa. Pistäessäni tietä menemään en tiedä, mitä muka aion tehdä, jos tästä ikinä suoriudun perille. Ehkä menen koputtelemaan jonkun talon ovelle ja ostattelemaan lounasta, ehkä jossain voi olla jonkinlainen ruokakauppa tai ravitsemusliikekin. Mutta näenpä varmaan ainakin Raittinristin, tienristeyksen, joka on Ritvalan tyttöjen helkakulkueen ikaikainen solmukohta.

Jonkun kymmenen minuutin kuluttua menosuuntaani ajaa auto, ja tulen yhtäkkiä ajatelleeksi, että peukalollakin voi päästä. Tämä ei tärppää, on näköjään menossa vain yhteen lähimmästä taloista. Mutta hetken päästä tärppää, ja hyvin tärppää. Kuski on suunnilleen ikäiseni nainen, joka esittelee itsensä Maija Lakaksi: hän viljelee exänsä kanssa perunaa Ritvalassa ja on nyt hakemassa sitä sieltä, ja voi viedä minut perille. Minun asiaani Ritvalaan on vähän vaikeampi selvittää, mutta titteli kansanrunoutentutkija tuntuukin avaavan täällä asian, harvinaista kyllä. Maija kysyy, haluanko että hän vie minut exänsä luo, joka voisi ehkä kertoa jotain helkajuhlasta. Loistavaa! Kenttäretkille jostain syystä ehkä tyyppilinen, mutta aina yhtä hämmästyttävä onnekas sattuma: ensin et tiennyt edes, miten päästä sinne, ja yhtäkkiä olet siellä, kontaktissa, kasvotusten alkuasukkaiden, tiedonantajien, avaininformanttien kanssa. Tee siinä itsesi tykö ja ole ihmisiksi, niin tietojen vaihto voi alkaa.

PELTO-KARPISSA JA KIERTOAJELULLA HELKAVUORELLA

Matkalla saan pikakatsauksen niin Raittinristiin kuin Ritvalan Nuorisoseuran komeaan taloonkin, helkajuhlan pitopaikkaan. Ajamme maatalon pihaan, jota ympäröivät vanhat ulko- ja asuinrakennukset, Pelto-Karppiin. Kuskini vie minut päätalon ulkoeteiseen, pikku kuistille, ja käy huutamassa sisältä Leenaa, talon nykyistä emäntää. Hän on Leena Valkeapää, helkajuhlaa järjestävän Ritvalan Nuorisoseuran puheenjohtaja. Kuistilla on

varastossa juhlan neliväriesitteitä, joita voitiin valmistaa vuonna 2004 nykyisen helkajuhlan satavuotisuuden kunniaksi saadun EU-rahoituksen turvin, ja Leena Valkeapään kokoamastaan runsaasta aineistosta vuotta myöhemmin julkaisemaa kirjaa *Kauniissa joukos*. Saan kappaleen kumpaakin. Saan myös kutsun kahville keittiönpöydän ääreen.

On oivallinen sattumus, että helkajuhlaa järjestävän seuran puheenjohtaja on taidehistorioitsija, joka on tehnyt väitöskirjan Jyväskylän yliopistossa Suomen keskiaikaisten kirkkojen restauroinnista (Valkeapää 2000). Silkka sattuma ei elvytetyn helkajuhlan ja materiaalisten kulttuuriperintöjen osuminen saman ihmisen kiintopiiriin ole. Leenalla on lapsuudesta perhesiteet Ritvalaan, hän on ollut nuorenaikin juhlassa pitkään mukana ja tehnyt gradunsa Sääksmäen kirkon restauroinnista (Valkeapää 1995). Sallitaanko folkloristin valistunut arvaus: kahtalainen näkökulma kirkkojen restaurointiin yhtäältä kansakunnan muinaisuuden monumenttien rakentamisena, toisaalta paikallisseurakuntien nykyisyydestä merkityksensä saavina käytäntöinä on melko lailla osuva näkökulma helkajuhlankin nykyhistoriaan?

Keittiöön astuu perunannostosta vapautunut talon isäntä, maanviljelijä Hannu Antila, helkajuhlatoimikunnan puheenjohtaja vuodesta 1980. Nyt on jo jonkin aikaa repusta jaloistani käyttöön ottamistaan luullakseni huutaneen muistiinpanovihon pakko lennähtää auki pöydänkulmalle, silläkin uhalla, että muistiinpanojen kirjoittaminen ei ole sosiaalisten odotusten mukaista, kun istuu ystävällisesti kutsuttuna kotoisessa kahvipöydässä tuntemattomien ihmisten keittiössä. Lohduttaudun sillä, että meitä kansanrunoudentutkijoita on ilmeisesti nähty täällä ennenkin.

Hannu Antila vie minut kiertoajelulle helkajuhlan nykyisille ja entisille tapahtumapaikoille. Näen Isonhauranmäen, Paavolan talon ja Helkavuoren, ja sen takana Helkavuoren huvilan, mahtavan jugend-hirsilinnan, jonka näköalatornista avautuu panoraama Vanajavedelle. Hannun mielestä maisema on sibeliaanis-topeliaaninen, mutta ehdotan lisättäväksi vähän järnefeltiläisyyttäkin. Näköalatorni on ilman muuta rakennettu, viime vuosisadan alussa, juuri tällaisen maiseman ihailua varten. Antilat ovat hankkineet huvilan muutamien ystäviensä kanssa hallintaansa, ja he järjestävät viitisenkymmentä henkeä mahdolltavassa salissa pieniä konsertteja. Lähipäivinä vuorossa on J. Karjalainen Lännen Jukkana. Helkajuhla vieläpä ei ole ainoa kulttuurieriento, jota Ritvalan Nuorisoseuran piirissä toimitaan. Ehkä tässäkin pätee, että aktiivisuus ja harrastuneisuus kasautuvat.

Matkalla Hannu Antila kertoo historiastaan: kun muut pojat 1960-luvun alussa liittyivät Hakaan ja alkoivat pelata jalkapalloa, hän jostain syystä alkoi harrastaa kansantansseja, ja sille tielle on jäänyt. Helkajuhlien järjestäminen on ympärivuotinen pesti, joka merkitsee lähestulkoon koko kylän väen organisoimista talkoisiin; päivääkään ei kulu, ehkä jouluaattoa lukuun ottamatta, etteivät juhlan järjestely tai sen mieli ja merkitys olisi jollain tavalla pohdinnan alla. Viime kevään juhla oli suurmenestys, puhujaksi oli kutsuttu tähtitieteen professori Esko Valtaoja, ja paikalla oli noin 400 hengen yleisö. Juuri suuremmaksi juhlaa ei voida eikä haluta kasvattaa. Ritvalan kylässä ei ole majoitus- eikä ruokkimiskapasiteettia yleisölle, valtaosa helkajuhlavieraista majoittuu kylässä sukulaisissaan. Helkajuhla on läheinen, kyläläisten oma juhla, jota ei haluta päästää käsistä keskuspaikkojen turismiviranomaisten markkinaesineeksi. Kuten Kari Rydman on kirjoittanut Valkeakosken Sanomissa: ”Helkajuhlan merkitys

ei ole siinä, että se houkuttelee turisteja, vaan siinä että se on olemassa” (29.12.1979, sit. Valkeapää 2005, 79).

KYYTI KYLÄKAUPALTA TAKAISIN

Hannu Antila vie minut lopuksi kyläkaupalle lähellä Raittinristiä. Kyläkauppa on surullisen uhanalainen, kun sitä pitävä pariskunta on jäämässä eläkkeelle. Mutta vielä nyt kesällä kauppa toimii, ilmiselvästi yhtenä kylän sosiaalisen elämän keskuksena ulkopöydissä ja penkeillä olutta siemailevine asiakkaineen ja tulostaulusta päätellen ahkerassa käytössä olevine tikkatauluineen. Epätoivoinen haaveeni mahdollisesta ravitsemusliikkeestä kylässä ei siis ollutkaan täyttä utopiaa. Kaupassa saan nähtäväkseni siellä vieraita varten säilytettävän mapin, johon on vedostettu kymmeniä suuria värivalokuvia edellisen kevään helkajuhlasta. Kiintopisteestä, jonka ympärille vuosi Ritvalan kylässä kiertyy, ei jää epäilystä.

Melkein heti kaupalta lähdettyäni saan taas peukalokyydin, nyt mieheltä, joka lupaa viedä minut Pappilanniemeen asti. Kiitän kauniisti, kenttäretki on ottanut voimille, vaikken olekaan joutunut suurempiin ruumiinponnistuksiin. Mutten ole vielä retkeni päässä.

Kun tämänkertaiselle kuskilleni selviää, mitä olen tehnyt ja ketä tavannut Ritvalassa, kuulen, mitä olen kuullut kentällä usein ennenkin: on olemassa toinen tarina, eriäviä näkemyksiä, käynnissä on jonkinlainen kiista, kulttuurikamppailu tai suorastaan valtaistelu. Helkakulkueen koreografiaa on äskettäin muutettu, sen reittiä on lyhennetty. Toiset kyselevät närkästyneinä, missä nyt on se kuuluisa risti, joka helan huutajien piti kulkea ja helkakulkueen Ritvalan raiteille piirtää. Antilalla on perustelunsa, mutta ne eivät todellakaan vakuuta kaikkia.

Joskus tällaisen kiistan ilmitulo kentällä johtaa siihen, että tutkijan on pakko valita puolensa; joskus koko kenttätutkimus voi kaatua siihen, että on tietämättömyyttään jo sitoutunut jonkin kiistan osapuoleen. Onneksi nyt voin pyyteettömästi vain ihailla perinteen jatkuvaa kykyä kantaa ja välittää paikallisia suhteita ja kiinnostuksen kohteita ja muuttua niiden mukana, perinteen mukautumiskykyä, johon sen elinvoima perustuu. Muutosten ja epäjatkuvuuksien keskellä Ritvalan helkajuhlaa kannattelee merkillinen, ainutlaatuinen jatkuvuus, kylän tyttöjen ja naisten halu laulaa yhdessä, tahto, ”melkein velvollisuus” kaikkien osallistua esitykseen.

Helkajuhla 23.5.2010 Sääksmäen Ritvalan kylässä Valkeakoskella. Lisätietoja ks. Ritvalan Nuorisoseura, < <http://www.kylansaitti.fi/rns/> >.

KIRJALLISUUS

RITVALAN HELKAJUHLA. Esite [2004], sisältää Helkavirsien tekstit. Teksti Leena Valkeapää & Hannu Antila. Valkeakoski: Ritvalan Nuorisoseura.

Helena Saarikoski: Instant-kenttäretki Sääksmäen Ritvalan kylään

- VALKEAPÄÄ, LEENA 1995: *Kauno S. Kallion Sääksmäen kirkko: keskiaikaisen kirkon uudelleen rakentamisen problematiikka*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys. [Eri-painos: *Suomen museo* 101(1994).]
- 2000. *Pitäjänkirkosta kansallismonumentiksi: Suomen keskiaikaisten kivikirkkojen restaurointi ja sen tausta vuosina 1870–1920*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 108. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- 2005: *Kauniissa joukos. Sata vuotta nykymuotoista Ritvalan helkajuhlaa*. Valkeakoski: Ritvalan Nuorisoseura.

Folkloristiikan ja naistutkimuksen dosentti, filosofian tohtori Helena Saarikoski on helsinkiläinen vapaa tutkija.